

**ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОПТОВИХ РИНКІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**

У статті здійснена оцінка ролі і місця оптових ринків сільськогосподарської продукції в ланцюзі товароруку – від виробника до споживача. Значна увага приділяється формуванню нормативно-правової бази функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: товаровиробник, споживач, сільськогосподарська продукція, оптові ринки сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми. Внаслідок перетворень в аграрному секторі економіки погіршилася забезпеченість населення продовольством, особливо продуктами місцевого виробництва. Це зумовило необхідність пошуку та обґрунтування нетрадиційних для нашої країни напрямів розвитку аграрної економіки, які сприятимуть прискоренню її реформування на цій основі – стабілізації та розвитку виробництва. Проблема формування каналів товароруку для сільськогосподарської продукції, особливо, що вироблена особистими селянськими та фермерськими господарствами, залишається невирішеною і значно знижує ефективність господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. У цих умовах необхідно обґрунтування та розробка нових підходів до формування та розвитку інфраструктури ринку сільськогосподарських продуктів, включаючи організацію оптових продовольчих ринків, основних ланцюгів у русі кінцевого продукту від виробника до споживача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування інфраструктури ринку та теоретико-методологічних основ ціноутворення знаходили своє відображення у працях: М.М. Артуса, В.І. Власова, О.Д. Гудзинського, І.Г. Кириленка, Г.М. Калетніка, М.Ю. Коденської, І.І. Лотоцького, В.Я. Месель-Веселяка, Д.А. Міщенко, Г.Ю. Міщука, О.В. Мороза, І.В. Охріменка, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, М.М. Федорова, О.М. Шпичака, О.О. Шмиги, О.Г. Шпикуляка та інших. Ними висвітлені основні положення функціонування аграрного ринку та формування цінового механізму на сільськогосподарську продукцію.

В наукових працях визначені цілі, завдання та складові частини інфраструктури продовольчого та оптового продовольчих ринків як складової частини їх інфраструктури. Однак у теорії і практиці залишаються невирішеними методологічні та методичні аспекти формування та функціонування оптових продовольчих ринків, особливо розташованих на територіях, віддалених від великих міст.

Мета дослідження – розкрити роль і місце оптових ринків сільськогосподарської продукції в ланцюзі товароруку від виробника до споживача та запропонувати рекомендації щодо стимулювання розвитку спеціалізованих оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Матеріал і методика дослідження. Для розкриття змісту і уточнення наукових понять використовувались прийоми теоретичного узагальнення та порівняння, а саме: з метою вивчення та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду з ціноутворення – монографічний метод; для вивчення та порівняння емпіричних даних, аналізу динаміки, складу аграрного ринку та його інфраструктури – економіко-статистичний аналіз. Окрім того, для збору інформації для побудови економіко-математичної моделі застосовувався метод анкетування, для визначення показників, що впливають на рівень цін, метод формалізації.

Результати досліджень та їх обговорення. Спроби створення каналу товароруку для сільськогосподарської продукції найчастіше натрапляють на вузькокорпоративні інтереси, тому широкого поширення не отримують. Це стосується і споживчої кооперації, і перших оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП). Нині ОРСП поширені, насамперед, в найбільших містах, які відчувають потребу в продовольчому забезпеченні. Але їх досвід не характерний для всієї України, оскільки у віддалених регіонах перед подібними формуваннями стоять інші завдання, і перш за все, – закупівля сільськогосподарської продукції (чим нині займається обмежена кількість ОРСП) і створення єдиної регіональної мережі збуту для сільгосппродукції, яка фактично відсутня в регіонах. Беручи на озброєння західний досвід, теоретики і практики не враховують найважливішу його особливість – формування ОРСП починається «знизу», з вирішення проблем товаровиробників, а не з тих, хто формує ці ринки, і створюються вони з ініціативи тих, чиї проблеми цей ринок вирішує [1].

Оптовий продовольчий ринок – це незалежний універсальний суб'єкт комерційної діяльності, що діє на певному територіальному продовольчому ринку.

Визначення сутності оптового продовольчого ринку пов'язане, в першу чергу, із точністю визначення призначення і мети його функціонування. Призначенням оптового продовольчого ринку є стимулювання виробництва та переробки продукції, взаємної зацікавленості виробника, оптового торговця і споживача через встановлення взаємовигідних зв'язків, регулювання виробництва і збуту сільськогосподарської продукції та продовольства, задоволення поточного і потенційного споживчого попиту [2].

Існуючі нині оптові продовольчі ринки вирішують переважно такі завдання:

- забезпечення цілорічного постачання якісними продуктами харчування за скорочення їх витрат;
- надання всім виробникам сільськогосподарської продукції можливості виходу на конкурентний (немонополізований) ринок та забезпечення єдиного облаштованого місця для здійснення операцій із купівлі-продажу;
- організація зустрічного продажу товарів виробничо-технічного призначення;
- підвищення ефективності постачання та розподілу продовольства у містах і районах області;
- спрощення та прискорення процесу руху товарів до кінцевого споживача, взаєморозрахунків і платежів;
- формування ринкової ціни на конкретні споживчі товари;
- забезпечення товаровиробників і торгових структур об'єктивною інформацією про попит і пропозицію на продукцію.

Правове поле функціонування та розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції визначено Законом України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції”, постановами Кабінету Міністрів України від 11.02.2010 № 141 “Про затвердження Порядку набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції”, від 29.09.2010 № 893 “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції”, наказом Мінагрополітики України від 02.03.2010 № 109 “Про затвердження Положення про комісію з питань надання юридичній особі статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції Міністерства аграрної політики та продовольства України та її складу”.

Відповідно до Закону України, статус оптового ринку сільськогосподарської продукції надано юридичним особам у Львівській – ОРСП “Шувар”, Київській – ОРСП “Столичний”, Запорізькій – ОРСП “Січовий”, Одеській – ОРСП “Гектар”, Донецькій – ОРСП “Господар”, Харківській – “Лелека”, Херсонській, Рівненській, Луганській і Миколаївській областях та в м. Маріуполь – ОРСП “Азовський”. Передбачається найближчим часом розглянути питання щодо надання юридичним особам статусу ОРСП у Вінницькій та Дніпропетровській областях.

З них вже розпочали свою роботу ОРСП “Столичний”, ОРСП “Шувар” та ОРСП “Господар”.

Реалізація проектів з будівництва ОРСП в Україні здійснюється поетапно у форматі багатофункціональних логістичних комплексів, які поєднують складський, виробничий, торговельний та офісний формати [3].

Зокрема, регіони першого етапу: Київська, Донецька і Львівська області, другого – Запорізька, Одеська, Херсонська області; третього – Харківська, Миколаївська, Луганська, Рівненська, області і м. Маріуполь, а також Вінницька і Дніпропетровська області.

Передбачається, що мережа таких формувань охопить всю територію України.

Реалізуючи завдання Президента України, Прем'єр-міністра, Кабінету Міністрів щодо розвитку інфраструктури аграрного ринку, пріоритетним напрямком визначено створення ОРСП, що передбачає формування їх мережі та системи створення сучасних овоче- і картоплесховищ як невід'ємних елементів таких ринків, інших об'єктів їх інфраструктури, системи логістики агропромислового комплексу для стимулювання виробництва продуктів харчування в обсягах, що гарантують продовольчу безпеку держави, забезпечують споживання продукції на рівні фізіологічних норм та формування експортного потенціалу.

ОРСП розглядається як важливий елемент логістики сільськогосподарської продукції. Адже для задоволення потреб сільськогосподарських виробників, підприємств та споживачів, інфраструктура кожного ОРСП повинна мати щонайменше один, а в більшості – декілька логістичних терміналів – сучасну логістичну платформу, обладнану з урахуванням передового досвіду зарубіжних ринків [4]. Вона розглядається як споруда з низькотемпературними складами та зоною передпродажної підготовки продукції, де здійснюються приймання, зберігання, мийка, калібровка, фасовка, формування уніфікованих товарних партій і підготовка продукції до

подальшого транспортування. Логістичний термінал призначений для зберігання продовольчих товарів різних груп та відповідно розділений на зони.

Нині на початковому етапі реалізації існує також проект створення логістичних зон на території діючих ОРСП. Мета проекту – створення сприятливих умов та нових каналів збуту для національних виробників сільськогосподарської продукції, а також стабілізація цін на дефіцитну продукцію, що реалізовується на території ОРСП. На ОРСП в Київському, Донецькому та Львівському регіонах вже функціонують відповідні зони зі спеціальним температурним режимом для зберігання сільськогосподарської продукції, зокрема такої, що швидко псується. Площа цих зон складає від 1000 до 1500 м кв. Товаровиробники мають можливість здати власну продукцію на зберігання та реалізацію. Фахівці ОРСП приймають товар у виробника та зберігають на ринку. Всі ОРСП, що функціонують на сьогодні, працюють в єдиному інформаційному просторі і відбувається постійний обмін інформацією про попит та пропозицію на кожний товар, що реалізується на ринку. У зв'язку із різними умовами, об'єктивними обставинами та різними обсягами виробництва того чи іншого продукту в кожному регіоні, часто виникає потреба в значних обсягах дефіцитної продукції, що відсутня або є лише в невеликих обсягах на тому чи іншому ОРСП [5]. У такому випадку та за наявності необхідної кількості зданої виробником продукції, фахівці ОРСП формують товарну партію та транспортують її в інший регіон на ОРСП, звідки вона надалі реалізується покупцю. Таким чином, функціонує налагоджений обмін товарними партіями між ОРСП. Тут варто зазначити також, що в Запорізькому регіоні на оптовому ринку, що ще не розпочав свою роботу, вже зараз сформовано зону-майданчик, на якому відбувається формування партій для трьох діючих ринків, оскільки цей регіон є одним з найпотужніших регіонів виробництва сільськогосподарської продукції.

У розбудову ОРСП вже інвестовано 744 млн грн, в тому числі 240 млн грн компенсації з державного бюджету (табл. 1).

Розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2010 р. на фінансову підтримку створення оптових ринків сільськогосподарської продукції із коштів стабілізаційного бюджету було виділено 50 млн грн. Згідно з Порядком використання державних коштів на ці цілі вони спрямовуються на компенсацію витрат, пов'язаних із:

- розробленням проектно-кошторисної документації, в тому числі на роботи з будівництва об'єктів інфраструктури оптових ринків;
- будівництвом під'їзних шляхів до території оптового ринку, мереж водо- та електропостачання, інших комунікацій загального призначення;
- викупом земельних ділянок, об'єктів виробничого і невиробничого призначення, торговельних та адміністративних будівель (приміщень), інших об'єктів інфраструктури з метою розміщення та забезпечення функціонування оптових ринків;
- створенням (впровадженням) системи інформаційного забезпечення діяльності оптових ринків.

Таблиця 1. – Обсяги фінансування будівництва оптових ринків сільськогосподарської продукції

ОРСП	Вартість проекту, млн грн	Фінансування	
		профінансовано на 01.07.2012 р.	у т.ч. за рахунок коштів державної підтримки
Київ	1354	274	108
Донецьк	388	131	45
Одеса	586	16	-
Запоріжжя	398	11	0,3
Харків	634	-	-
Львів	768	284	86
Маріуполь	215	10	-
Миколаїв	520	-	-
Луганськ	148	-	-
Рівне	156	-	-
Херсон	578	18	-
Разом:	5 745	744	240

Джерело: [2].

Держава також забезпечує відшкодування 50 % обсягу видатків на придбання устаткування й обладнання, в т.ч. іноземного виробництва, для комплектування та облаштування оптових

ринків, а також видатків на оплату будівельно-монтажних або інших робіт, товарів і послуг, пов'язаних з будівництвом таких ринків.

Висновки. Серед розв'язуваних завдань на регіональному рівні має стати допомога сільськогосподарським товаровиробникам у вирішенні проблем, пов'язаних зі збутом виготовленої продукції, з одного боку, і забезпеченням населення сільськогосподарською продукцією місцевих товаровиробників, відповідною світовим стандартам якості, з іншого. Пріоритет у разі реалізації цих завдань визначається такими критеріями, як виробнича спеціалізація та інституційна структура товаровиробників території і платоспроможність її населення.

Ці критерії визначають і специфіку території, від якої залежить варіант організації оптових продовольчих ринків: райони з низьким платоспроможним попитом і переважанням у сільськогосподарському виробництві частки малих підприємств та райони з розвинутим сільськогосподарським виробництвом з переважанням в них великих сільгоспідприємств і високим платоспроможним попитом населення.

Організація оптових продовольчих ринків в умовах економічної самостійності суб'єктів обумовлена попитом, тому планування створення одного або сукупності суб'єктів можливо лише знизу, тобто з районного або міжрайонного рівня. На загальнодержавному рівні можливі лише прогноз потреби, визначення переліку заходів, необхідних для стимулювання створення цих суб'єктів, і надання коштів державного бюджету, необхідних для реалізації цих заходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цимбалюк Ю.А. Розвиток інфраструктури аграрного ринку в Україні // Збірник наукових праць Уманського НУ садівництва. – Ч. 2. Економіка. – Умань : Вид-во Уманського НУ садівництва. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.udau.edu.ua/library.php/>.

2. Присяжнюк М.В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін. / За ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: Вид-во ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

3. Корінець Роман. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: запитання та відповіді / Роман Корінець, Людмила Швецова // Проект USAID "Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення законодавчо-нормативної бази", – Український освітній центр реформ.

4. Методичні рекомендації щодо створення та функціонування кооперативних оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції/ Автори-укладачі: Грищенко М.П., Воскобійник Ю.П., Корінець Р.Я., Копитець Н.Г., Лузан Ю.Я., Малік М.Й., Могильний О.М., Молдаван Л.В., Розгон А.В., Саблук П.Т., Саблук Р.П., Шмідт Р.М., Шпикуляк О.Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.minagro.gov.ua/.../metod.recomendacii_schodo_stvorennny_optovo-rozdribnih_rinkiv.doc>.

5. Присяжнюк Микола: Створення мережі оптових ринків с.-г. продукції сприятиме залученню 10 млрд грн інвестицій в агроиннок // РБК-Україна. – 23.02.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/m-prisyazhnyuksozhdanieseti-optovyh-rynkov-s-h-produktsii-3022011161900>.

Экономические основы развития оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в Украине

И.М. Паска

В статье осуществлена оценка роли и места оптовых рынков сельскохозяйственной продукции в цепи товародвижения от производителя к потребителю. Значительное внимание уделяется формированию нормативно-правовой базы функционирования оптовых рынков сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: товаропроизводитель, потребитель, сельскохозяйственная продукция, оптовые рынки сельскохозяйственной продукции.

Economic foundations for agricultural wholesale markets in Ukraine

I. Paska

Assessment of the role and place of agricultural wholesale markets in goods movement chain from producer to consumer has been done. Much attention is paid to the development of the legal framework of the wholesale markets for agricultural products.

Key words: commodity, consumer, agricultural products, wholesale markets of agricultural products.